

Üçünji maý

Category: Edebi makalalar, Kitapcy
написано kitapcy | 23 января, 2025
Üçünji maý ÜÇÜNJI MAÝ

Sabahatdin Aly bilen Nihal Atsyz Stambulyň «Türk Ocağı» medeni merkeziniň içindäki “Kızıl Elma” otagynda tanyşdylar we iki ýegre dosta öwrüldiler. Bulara Pertew Naili Borataw we Orhan Shaik Gökýáý hem goşuldy. Olar ş wagt ýigrimi ýaşlaryndady...

Bir ýıldan soň Nihal Atsyzyň ýolbaşçylygynda çap edilen we “daýhanlary halas etmegi” maksat edinen “Atsız Mecmua” žurnalynyň işi ýola goýuldy. Žurnalda köplenç Sabahatdin Aly bilen Nihat Atsyzyň şygyrlary çap edildi. Borataw “Asly-Kerem” ýaly halk dessanlary barada ýazdy.

Türkçülik ideýasy 1932-nji ýylyň iýunynda Birinji Türk taryhy kongresinde ilkinji bölünüşigini başdan geçirdi. «Hettleriň türkleriň ata-babalarydygyny we Anadolynyň türkleriň gadymy ýurdudygyny» öñe sürüän pikire Zeki Welidi Togan garşıy çykdy. Çekişmeleriň dowamında Reşit Galyp “hernä, Darülfünunda (Stambul uniwersiteti) Zeki Welidi begin talyby bolmandyryny” diýip. Bu kinaýaly sözi eşden Toganyň assistentleri Atsyzdyr Borataw we onuň talyplar “biz Zeki halypyanyň talyby bolanymyz üçin özümüzü bagtly duýýarys” diýip Reşit Galyba garşylyklaýyn söz okladylar...

Bölünüşigiň soñunda Zeki Welidi Wena gitdi, Atsyz Malatýa, Borataw Konýa mugallym edilip ugradyldy. Reşit Galyp bolsa Bilim ministrliginde bir wezipä bellendi.

Şeydip birinji perde tamamlandı...

■ Ikinji perde

Sabahatdin Ala Nazym Hikmetiň “okuwçysy” diýilse ýalňys

bolmaz. Çünkü olar dowamly hat alyşýardylar... Hem Nazym Hikmet, hem goşmaça okamaga baran ýurdy Germaniýa Sabahatdin Alynyň syýasy garaýyślarynyň üýtgemegine sebäp boldy.

Ol Aydynda mugallym edende Nazym Hikmet bilen alyşan haty we Sertelleriň «Resimli Ay» žurnalynda çykan makalasy «kommunizm propagandası» saýyldy, tussag edildi.

Konýada mugallymlyk edende bu gezek “Memleketten Haber” goşgusy sebäpli Sinop türmesine ugradyldy. Bu dawany şugullan türkçi tarihçy Jemal Kutaý, Sabahatdin Alynyň garşysyna şaýatlyk eden bolsa Konýada mugallymlyk eden Boratawdy...

Ikinji jahan urşy bilen birlikde Türkiýede türkçülük ikä bölündi, birinji bölegi gitler-nasistik janköýerligi bilen milletçilige ýakynlaşdy. Bular öñ gelip ýetilmedik derejede antikommunizm propogandasyna başladylar. Mysal üçin... Orhan Shaik Germaniýadaky ýakyn dosty Boratawy (nasistleriň tarapdary türk talyplar bilen jedelleşendigi üçin) “kommunist” diýip degişli gulluga şugullady we okuwynyň kesilmegine sebäp boldy! Kyrkynjy ýyllaryň başynda Dil we taryh-geografiýa fakültetinde (DTCF) gahar-gazaba ýugrulan ideologik çekişmelet bolup geçdi. Talyplar ikä bölündi: Bir tarapda Osman Ýüksel Serdengeçti, Zeýnep (Dengi) Korkmaz, Bahaetdin Önel ýaly sagçy, beýleki tarapda Enwer Gökçe, Şewki Akşit, Mübejjel (Belik) Kyraý ýaly cepçiler bardy...

Çepçiler 1943-nji ýylda “Iň uly howp milli türk dawasyna ters akymyň iç ýüzi” atly broşýura çykardylar.

Muňa garşylyklaýyn jogap hökmünde... Nihal Atsyz “Iň hilegarçılıkli howp” we Reha Oguz Türkkan “Çepçiler we gyzyllar” makalalaryny ýazdylar.

Syýasy tupanyň turmagyna az-owlak wagt galypdy.

Ikinji perde tamamlandy...

■ Iň soňky perde

Ikinji jahan urşy tamamlanyp barýardy...

Nasistler yza çekilýärdi...

1944-nji ýyl.

Hasan Aly Ýüjeliň ministrlık eden Bilim ministrligi milletçilige garşy ýazyylan makalalary toplap, "Milletçilik-Turançylyk" diýen kitabı neşir etdirdi.

Nihal Atsyz çap edýän «Orkun» žurnalynda ýurduň premýer-ministri Şükri Saracogluna "Hormatly türkçi başwekil" diýip 1-nji martda açık hat ýazdy. Türkülige garşy çap edilýän neşirlerden nägileligini bildirdi. 1-nji aprelde ýene bir makala ýazdy. Aralarynda Sabahatdin Alydyr Boratawyň-da bolan toparyna "watan dönüğü kommunistler" diýen aýyplamany gönükdirdi. Ministr Hasan Aly Ýüjeli-de "bu hökümer agdarlyşygyny geçirmegeň tarapdarlaryna arka çykmakda" aýyplady.

Sabahatdin Aly 7-nji aprelde kazyýete şikaýat etdi. Ýüzleşme 26-njy aprelde Ankarada 3-nji instansiýaly jeza kazyýetinde başlady. Gerekli resminamalaryň toplanılmagy üçin ýüzleşme 3-nji maý gününe goýuldy.

Iki gün geçensoň... Osman Ýüksel Serdengeçti, DTCF-de Sabahatdin Alyny suwasalma ýenjendigi üçin tussag astyna alyndy...

3-nji maýdaky ikinji ýüzleşme galmagally geçdi. Suduň jaýynyň öñünde, has soň Ulus ploşadynda mitingler geçirildi. Polisiýa mitingleri zorluk ulanyp ýatyrdy, 165 adam tussag astyna alyndy.

9-njy maýdaky ýüzleşmede Nihal Atsyz dört aý türmme tussaglygyna höküm edildi we 66 lira jerime salyndy.

Geleliň netijä:

Bu proses Sabahatdin Alynyň öldürülmegine, Boratawyň daşary ýurda gitmäge mejbur bolmagyna çenli dowam etdi...

Ýeri..

Müňlerçe ýyllyk türklik, 140 ýyllyk türkülük düşünjesine çenli kiçeldilip bilnermi? 3-nji maý nähili türkülük günü hökmünde bellenilip bilinýärkä?

Bakuda 1906-njy ýylда "Çepe, çepe, çep tarapa" diýip türkülük düşünjesiniň düýbüni tutan öñdebaryjylardan Alybeg Hüseýinzadany hiç tanamadyňyzmy, düşünmediňizmi?

Soner ÝALÇYN.

06.05.2020 ý, «Sözcü» gazeti.

Terjime eden: Guwanç MÄMILIÝEW,
Stambul uniwersitetiniň talyby. Edebi makalalar